

IZVJEŠTAJ O IZBORIMA ZA PREDSJEDNIKA RH 2024./2025.

Sufinancira
Europska unija

Stajališta izražena u ovom tekstu isključiva su odgovornost Gonga i ne odražavaju nužno stajalište Europske unije.

1. Sažetak	2
2. Opće informacije o izborima	2
3. Metodologija	4
4. Zakonodavni okvir	4
5. Rezultati promatranja	5
5.1. Tijela za provedbu i nadzor izbora	5
5.1.1. Državno izborno povjerenstvo.....	5
5.1.2. Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti	6
5.2. Izborna kampanja i mediji	7
5.2.1. Tretman kandidata u medijima	8
5.2.2. Društvene mreže	10
5.3. Financiranje izborne promidžbe	12
5.4. Izborni dan	14
6. Preporuke	15

1. Sažetak

Posljednji u nizu izbora u superizbornoj 2024. godini održan je prvi krug izbora za predsjednika/cu Republike Hrvatske, u nedjelju 29. prosinca 2024., a drugi krug održan je u nedjelju 12. siječnja 2025. Izbori su održani na 6755 biračkih mjesta na području Republike Hrvatske i u sjedištima diplomatsko-konzularnih predstavništava Republike Hrvatske u 38 država inozemstva. U prvom krugu glasalo je 1.625.458 birača, odnosno 46,03 %, a u drugom krugu 1.561.223 birača, odnosno 44,18%.

Biračice i birači su na osmim izborima za predsjednika RH birali su između osam kandidata. **Izbori su provedeni u skladu sa zakonskim propisima i većinski poštujući međunarodne standarde dobre prakse u izborima.** Ipak, regulacija kampanje ostaje jedno od područja koja zahtijevaju unaprjeđenja. Kampanju u oba kruga obilježile su učestale diskreditacije, dok su izborni dani protekli uz manje nepravilnosti, pritužbe na rad biračkih odbora te nekoliko slučajeva pokušaja utjecaja na starije birače u domovima.

Institucije zadužene za provedbu i nadzor izbora postupale su u skladu sa svojim zakonskim ovlastima, no zabilježen je i velik broj poziva birača koji su se žalili na nepoznavanje procedura od strane članova biračkog odbora, čemu su vjerojatno doprinijele i nedovoljno jasne upute za rad biračkih odbora.

Gong je pratio provedbu predsjedničkih izbora s naglaskom na poštivanje izbornih zakona i pravila tijekom pretkampanje, službene kampanje, izbornog dana i nakon izbora. Uz to, Gong je pružio informativnu podršku i zaprimio neanonimne dojave o nepravilnostima od 280 biračica i birača.

2. Opće informacije o izborima

Vlada Republike Hrvatske donijela je [odluku](#) o raspisivanju Izbora za predsjednika RH na sjednici 21. studenog 2024. godine koja je stupila na snagu tjedan dana kasnije, 28. studenog. Odlučeno je da će se prvi krug predsjedničkih izbora održati u nedjelju 29. prosinca 2024.

Zakonodavni okvir za provedbu predsjedničkih izbora nije se mijenjao u odnosu na prošle izbore provedene 2019. godine. Primjenjuje se nekoliko zakona i obvezatne upute DIP-a koje reguliraju pojedine aspekte provedbe izbora nepropisane zakonom. U sadržajnom dijelu Zakon o izboru predsjednika RH neizmijenjen je od svog donošenja 1992. zbog čega je uvelike zastario.

Po prvi puta na ovim izborima primjenjivao se Akt o digitalnim uslugama (DSA) donesen na europskoj razini kojemu je cilj zaštititi korisnike od nezakonitih i štetnih aktivnosti na internetu i širenja dezinformacija, a za njegovo praćenje zadužen je nacionalni koordinator Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM). Iako Hrvatska kasni s donošenjem provedbenog zakona, HAKOM je uoči izbora najavio da će u skladu s Aktom pratiti primjenu DSA.

Predsjednik Republike Hrvatske bira se većinom glasova svih birača koji su glasali na području cijele Republike Hrvatske i u inozemstvu. Ako niti jedan kandidat ne dobije takvu većinu, izbor se ponavlja nakon 14 dana između dva kandidata koja su u prvom glasovanju dobili najviše glasova birača koji su glasovali.

Ako na ponovljenom izboru kandidati dobiju isti broj glasova, izbor se još jednom ponavlja. Mandat predsjednika traje pet godina.

Praksa prebrojavanja glasova na predsjedničkim izborima koristi dvije različite metodologije izračuna postotka glasova koje je osvojio pojedini kandidat - DIP u prvom izbornom krugu uspjeh predsjedničkih kandidata računa od ukupnog broja svih birača koji su glasali (važeći i nevažeći listići), a u drugom izbornom krugu od najvećeg broj glasova birača koji su glasali (samo važeći listići). Kod prethodnih predsjedničkih izbora ta je praksa uslijed vrlo male razlike između kandidata u drugom krugu izbora i zbog većeg broja nevažećih glasova dovođena u pitanje i pred Ustavnim sudom.

Za razliku od parlamentarnih i europskih izbora, na izborima za predsjednika zakonom nije predviđeno osnivanje Etičkog povjerenstva, nadstranačkog tijela zaduženog za praćenje etičkog ponašanja izbornih sudionika. Državno izborna povjerenstvo svoju ulogu tumači kroz tehničku provedbu izbora, ne ulazeći u nadzor kampanja, a za ustavnost i zakonitost izbora nadležan Ustavni sud RH, no postavlja se pitanje tko prati regularnost, odnosno ponašanje kandidata tijekom kampanje.

Kandidate za predsjednika Republike Hrvatske mogu predlagati registrirane političke stranke i birači pojedinačno ili skupno (tzv. "nezavisni kandidat"). Svi kandidati, neovisno imaju li podršku stranke ili ne, moraju zakonskom u roku od 12 dana skupiti najmanje 10.000 potpisa podrške birača. Pri tome, svaki birač može svojim potpisom podržati samo jednog kandidata za predsjednika Republike.

Od dvadesetak kandidata koji su najavili kandidaturu među kojima su bili i donedavni aktivni političari (Mislav Kolakušić - bivši eurozastupnik i Karolina Vidović Krišto - bivša saborska zastupnica), njih jedanaest je predalo kandidature Državnom izbornom povjerenstvu, od čega je nakon provjere utvrđeno da je [osam](#) uspjelo skupiti dovoljan broj pravovaljanih potpisa: Miro Bulj (stranka Most), Tomislav Jonjić (nezavisni), Ivana Kekin (stranka Možemo!), Branka Lozo (Dom i nacionalno okupljanje), Zoran Milanović (stranke: SDP, NPS, Centar, HSS, DO i SIP, Reformisti, SU, BUZ, GLAS, MDS), Dragan Primorac (HDZ, DP, HSLS, HDS, HNS, HSU, nezavisni), Marija Selak Raspudić (nezavisna) i Niko Tokić Kartelo (nezavisni).

Prilikom registracije kandidata uočen je veliki broj duplih i nevažećih potpisa, a dio birača i kandidata je bunilo zakonsko pravilo da za kandidaturu mogu podržati samo jednog kandidata, kao i novina u načinu provjere tih potpisa. Državno izborna povjerenstvo komuniciralo je putem medija da se na ovim izborima prvi puta primjenjuje informatičko rješenje provjere valjanosti potpisa koji im automatski javlja slučajeve nevjerodostojnih potpisa - višestrukih potpisa za istog kandidata, duplih potpisa u slučaju da birač podrži više kandidata ili na drugi način nepotpunih podataka zbog čega se potpisi podrške ne priznaju, te da ne provjeravaju sve predane potpise već samo do dovoljnog broja valjanih potpisa, kao i to da su "dupli" potpisi podrške priznavani kao važeći onom kandidatu koje je prije predao potpise DIP-u. Troje kandidata odbijeno je jer su imali nedovoljno prikupljenih pravovaljanih potpisa, odnosno među skupljenim potpisima imali su velik broj nevjerodostojnih potpisa (višestruko istih potpisa ili nepotpunih podataka) - Karolina Vidović Krišto 3.600, Dražen Keleminec 3.222, a Slobodan Midžić predao je jedan potpis.

Zbirna lista kandidata objavljena je 11. prosinca 2024. Nakon čega je uslijedila izborna kampanja koja je trajala do 27. prosinca u ponoć.

Za provedbu izbora bilo je zaduženo Državno izborno povjerenstvo (DIP), Gradsko izborno povjerenstvo Grada Zagreba, 128 gradskih i 428 općinskih izbornih povjerenstava i 6755 biračkih odbora.

Izbori su provedeni na 6.527 biračkih mjesta u Hrvatskoj, 105 biračkih mjesta u diplomatsko konzularnim predstavništvima Hrvatske u 38 država te 123 posebna biračka mjesta (89 u ustanovama socijalne skrbi, 20 u kaznionicama i zatvorima i 14 za posade brodova).

Od ukupno 3.762.221 biračica i birača upisanih u popis birača glasalo je 1.625.458, odnosno 46,03 %. Izborne rezultate DIP je objavio 30. prosinca 2024. Te je određeno da u drugi krug predsjedničkih izbora 12. siječnja 2025. ulaze Zoran Milanović koji je osvojio a 49,09 % glasova i Dragan Primorac s osvojenih 19,35 % glasova. U drugom krugu glasalo je 1.561.223 birača, odnosno 44,18% pri čemu je Zoran Milanović izabran za Predsjednika RH s 1.122.859 glasova, dok je Dragan Primorac dobio 380.752 glasova.

3. Metodologija

Gong je pratio period prije izbora, izborni dan i period nakon izbora, s posebnim naglaskom na poštivanje izbornih zakona i pravila, kao i usklađenost s međunarodnim standardima dobre prakse, u sljedećim područjima izbornog procesa:

- zakonodavni okvir
- rad tijela za provedbu izbora i ostalih institucija koje su uključene u izborni proces
- registar birača
- financiranje izborne promidžbe
- oglašavanje na društvenim mrežama

Period prije i nakon izbora analiziran je putem dostupnih materijala i informacija na web stranicama nadležnih institucija te objava u medijima. Kako bi se identificirala neprihvatljiva ponašanja tijekom izborne kampanje praćene su objave na društvenim mrežama, uključujući službene stranice prihvaćenih kandidata i neslužbene stranice političkog sadržaja.

Gong je također prikupljao neanonimne dojave građana i drugih sudionika izbornog procesa o izbornim nepravilnostima.

4. Zakonodavni okvir

Zakonodavni okvir koji regulira provedbu izbora za predsjednika RH uključuje sljedeće propise:

- Ustav Republike Hrvatske (NN br. 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10, 5/14)
- Ustavni zakon o Ustavnom sudu (NN br. 49/02)
- Zakon o izboru predsjednika Republike Hrvatske (NN br. 22/1992, 42/1992, 71/1997, 69/2004, 99/2004, 44/2006, 24/2011, 128/2014)
- Zakon o financiranju političkih aktivnosti, izborne promidžbe i referendumu (NN br. 29/19)
- Zakon o Državnom izbornom povjerenstvu Republike Hrvatske (NN br. 44/06, 19/07)

- Zakon o registru birača (NN br. 144/12, 105/15, 98/19)
- Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24)
- Obvezatne upute Državnog izbornog povjerenstva (donosi se za svake izbore)
- Pravila o postupanju elektroničkih medija s nacionalnom koncesijom u Republici Hrvatskoj
- tijekom izborne promidžbe (NN br. 116/99., 109/00, 53/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11 i 120/11)
- Akt o digitalnim uslugama

5. Rezultati promatranja

5.1. Tijela za provedbu i nadzor izbora

5.1.1. Državno izorno povjerenstvo

Za pripremu i provedbu predsjedničkih izbora DIP je održao 24 sjednica uoči prvog kruga, te 5 sjednica uoči drugog kruga izbora. Najave o održavanju sjednica objavljavani su na stranicama DIP-a najčešće dan uoči sjednice, a izvadci iz zapisnika sa sjednicama objavljavani su s nekoliko tjedana zakašnjenja.

Iz zapisnika o radu, poznato je da je i DIP 2. prosinca donio [Protokol](#) o postupanju u slučaju pojave dezinformacija u provedbi izbora za predsjednika Republike Hrvatske 2024. No dokument nije javno objavljen već smo do njega došli putem zahtjeva za pristup informacijama. Protokol propisuje da DIP neće reagirati u slučaju “eventualnih dezinformacija koje se pojave u medijskom prostoru ili na društvenim mrežama, a koje su usmjerene na potencijalnu difamaciju pojedinih izbornih sudionika” zbog toga što to nije propisana dužnost DIP-a te da ne raspolažu alatima kojima bi provjeravali takve dezinformacije, odnosno da će reagirati na dezinformacije koje se odnose na onaj dio izbornog postupka koji je propisan zakonom i obveznim uputama, te one dezinformacije koje bi utjecale na rad Povjerenstva, odnosno njegove službenike i članove. Međutim, nejasno je kako onda Povjerenstvo ima kapacitete za Protokolom predviđenu reakciju članova DIP-a koja bi trebala uključivati provođenje detaljnije analize dezinformacija te utvrđivanje porijekla, namjere i dosega objava. Ovisno o procjeni, u istragu se mogu uključiti MUP, SOA-u ili druga tijela.

DIP je donio jedanaest obvezatnih uputa kojima se uređuju različiti aspekti izbornog procesa: zaštita osobnih podataka, postupak kandidiranja, promatranja, sastavi izbornih povjerenstava i biračkih odbora, glasanje birača u Oružanim snagama, na brodovima, u zatvorima, u ustanovama socijalne skrbi, uređenje biračkih mjesta i postupak provedbe i promatranja ponovljenih izbora.

Obvezatne upute broj P VIII o pravima i dužnostima promatrača ni za ove izbore nisu u skladu sa standardima dobre prakse u smislu slobode kretanja promatrača, na što smo upozorili još 2019. Uputa propisuje obvezu traženja posebne dozvole za promatranje svakog pojedinačnog nivoa izbornih tijela (Državnog izbornog povjerenstva, biračkih odbora u Hrvatskoj i biračkih odbora u inozemstvu), što nije propisano Zakonom, dok je prilikom registracije promatrača u aplikaciji za prijavu promatrača nužno

navesti ime i prezime svakog pojedinačnog promatrača s naznakom mjesta promatranja čime se ograničava slobodno kretanje promatrača i svojevoljni odabir izbornih tijela čiji će rad promatrati na dan izbora.

Određivanje biračkih mjesta

DIP je odredio da će se provedba izbora u [inozemstvu](#) održati u diplomatsko-konzularnim predstavništvima u 38 država na ukupno 61 biračkom mjestu. To je ujedno i najmanji broj biračkih mjesta u inozemstvu na svim izborima dosad.

Na pitanje [otežanog glasanja](#) u inozemstvu Gong je upozoravao uoči parlamentarnih izbora, na što je Državno izborno povjerenstvo odgovorilo da u nekim sjedištima diplomatskih misija i konzularnih ureda postoje prepreke za organizaciju izbora i određivanje biračkih mjesta, kao što su sigurnosna situacija, nemogućnosti ostvarenja minimalnih uvjeta za imenovanje biračkih odbora ili nemogućnost osiguravanja tajnosti glasanja.

Također, u počasnim konzulatima kao što je ono na Islandu, na Malti ili na Cipru, nije bilo moguće glasanje jer oni ne obavljaju upravno-pravne poslove. Građanke i građani u tim državama zato su bili upućivani da ostvare svoja biračka prava u Danskoj, Italiji ili Grčkoj, odnosno u zemljama nadležnima za određeni počasni konzulat.

Ostvarivanje biračkog prava građana u inozemstvu na predsjedničkim izborima 2024. je još više ograničeno u odnosu na parlamentarne izbore pa je Gong apelirao na nadležne institucije da osvijeste problem sve većeg broja hrvatskih državljana u inozemstvu i omoguće pravo glasa svima koji to žele na način da se uvede alternativa fizičkom glasanju uvođenjem dopisnog glasanja ili elektronskog (internetskog) glasanja. U suradnji s influencericom Pamelom Perkić, pokrenuli smo i [kampanju](#) na društvenim mrežama prema DIP-u i Ministarstvu pravosuđa radi osvještavanja i nalaženja rješenja ovog problema.

5.1.2. Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti

Stupanjem na snagu Akta o digitalnim uslugama HAKOM je imenovan nacionalnim koordinatorom za digitalne usluge u veljači 2024. Zbog kašnjenja u donošenju provedbenog zakona o Aktu o digitalnim uslugama, neki aspekti implementacije - poput predviđenih pouzdanih prijavitelja nisu definirani. Unatoč tome, HAKOM je uoči predsjedničkih izbora organizirao sastanak na koji je pozvan Gong, a na kojem su još sudjelovali predstavnici Europske komisije, DIP-a, najvećih društvenih mreža i udruga Faktograf. Na sastanku su dogovorena postupanja i razmijenjeni kontakti radi pripreme za izbore. Tako su Facebook, Instagram, TikTok, Google, YouTube i X upoznati tko je u Hrvatskoj relevantan za procjenu koji su sadržaji prema propisima nedopušteni, mada još nije raspisan poziv za pouzdane prijavitelje.

Nastavno na ovaj sastanak Gong je održao niz sastanaka s predstavnicima društvenih mreža i velikih platformi na kojima je upoznat sa načinima na koji svaka od mreža zaprima i vodi nepravilnosti.

HAKOM je u više navrata [javno komunicirao](#) kako oni neće nadzirati digitalni sadržaj. Te da u nadzoru ključnu ulogu imaju pouzdani prijavitelji, pri čemu će HAKOM biti veza između tijela zaduženih za nadzor sadržaja i društvenih mreža koji trebaju taj sadržaj ukloniti.

5.2. Izborna kampanja i mediji

Optužbe za ruski utjecaj

Kampanja za predsjedničke izbore od početka je obilježena difamacijama usmjerenim na pojedine kandidate. Dragan Primorac u više je javnih istupa tvrdio kako “Rusi koriste Milanovića da širi njihovu propagandu” te sugerirao da bi “Milanovićevu dezinformacijsku kampanju možda financirali Rusi”. Slične optužbe iznio je i ministar vanjskih poslova Grlić Radman, koji je na konferenciji za medije povodom summita o Ukrajini zatražio opoziv predsjednika Milanovića, tvrdeći da je riječ o “izraženoj, nedvosmislenoj proruskoj politici” i da “njegovu kampanju možda financiraju ruski izvori”. Sve optužbe na kraju je demantirala SOA, čija je procjena zatražena na inicijativu saborskog odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost.

Povezivanje kandidata sa poduzetnikom povezanim s kriminalom

Najintenzivnija diskreditacijska kampanja ipak se vodila uoči prvog kruga izbora te je pokrenuta od strane osoba koji formalno nisu bili kandidati, a blaćenje je bilo usmjereno ponajviše na kandidatkinju Kekin koja je bila tek četvrta po anketama. Difamacije, koje su započele na društvenim mrežama, kulminirale su nakon tzv. afere "kava", u kojoj se Mile Kekin, suprug Ivane Kekin, sastao s Nikicom Jelavićem, poduzetnikom povezanim s organiziranim kriminalom. Kekin je tvrdio da nije znao tko je Jelavić, ali susret su brojni kandidati i politički akteri iskoristili za diskreditaciju kandidatkinje Kekin i spekulacije o njevoj povezanosti s kriminalom. Jelavić je dodatno podgrijavao priču izjavama za medije, optužujući obitelj Kekin da ne iznosi potpunu istinu, iako sam nije otkrio prirodu susreta. Uoči izborne šutnje održao je konferenciju za medije na kojoj je najavio tužbu protiv Ivane Kekin, ponovno nerazjasnivši pozadinu njihovog susreta.

Manipulacija anketom

Pet dana prije drugog kruga predsjedničkih izbora i nekoliko sati prije jedine predsjedničke debate došlo je do [manipulacije anketom](#) Jutarnjeg lista zbog čega je anketa u kratkom vremenu povučena. Kako je portal jutarnji.hr sam objavio, u prvih sat vremena nakon objave ankete na njihovom portalu uvjerljivo je vodio Milanović, a potom je došlo do preokreta te je vodstvo preuzeo Primorac dobivši 26.263 glasova, odnosno 56%. Najviše glasova u anketi (25.690) došlo je je iz Sjedinjenih Američkih Država, što im je bilo sporno i zato što je anketa preko društvenih mreža podijeljena tek 85 puta.

Manipulativno istraživanje o stranom utjecaju

Dva dana prije početka izborne šutnje drugog kruga izbora, objavljeno je istraživanju londonskog Centra za informacijsku otpornost (CIR), a u kojem se navodi kako su "hrvatski istraživači, u partnerstvu s CIR-om, u kojem se ukazuje na prisutnost koordinirane mreže pro-ruskih lažnih profila koji podržavaju Zorana Milanovića. Vijest su prenijeli brojni hrvatski portali, uključujući i utjecajni Politico, a na istu se pozvao Dragan Primorac u svom posljednjem medijskom obraćanju prije izbora ustvrdivši da je to neosporan dokaz ugrožene državne suverenosti.

Međutim, Gong je, zajedno s brojnim znanstvenicima, novinarima i IT stručnjacima, ukazao na niz nejasnoća, propusta i pogrešaka unutar analize, koji su probudili ozbiljnu i opravdanu [sumnju u valjanost njenih zaključaka](#), uz već spomenuti neobični tajming objave. Primjerice, rad navodi da je provedena sveobuhvatna analiza društvenih mreža (Facebook, X, Telegram, Reddit, TikTok) oba predsjednička kandidata, ali ne ističe prethodno spomenute botove s TikTok računa Dragana Primorca. Nadalje, istraživanje je anonimno, jer njegovi autori nisu potpisani, a metodologija je nedovoljno pojašnjena jer ne sadrži informacije o broju promatranih računa i objava za potrebe provedbe mrežne analize na X platformi, a analiza Facebook komentara ne navodi broj uočenih lažnih profila, već samo da ih je "mnogo". Konačno, izdvojeni su se slučajevi botova pokazali netočnima (Darko Lesinger i Mila Hodak su stvarne osobe), a za proruske se alternativne novinarske portale pokazalo da kritiziraju Milanovića, umjesto da ga podržavaju. Osim ovih nedostataka, platforme [TikTok](#), [X](#) i [Meta](#) su u svojim odgovorima Gongu i hrvatskim medijima istaknuli da su istražili "tvrdnje iznesene u analizi te nije pronašao dokaze o neautentičnim računima, niti botovima, koji utječu na hrvatske izbore." Meta je dodatno demantirala dokaze, istaknuvši da u slučaju konkretnih računa koje je analiza imenovala nisu uočili strani utjecaj.

5.2.1. Tretman kandidata u medijima

Povlašteni tretman na nacionalnoj televiziji

Gong je [reagirao](#) na nejednako praćenje predsjedničkih kandidata na nacionalnoj televiziji tijekom pretkampanje, posebno favoriziranje HDZ-ovog kandidata Dragana Primorca. HRT je u centralnom informativnom programu izvještavao o susretu znanstvenika Primorca s indijskim premijerom, a u drugoj prilici nekoliko dana kasnije o čišćenju podmorja u kojem sudjeluje Primorac, član ronilačkog kluba, predstavljajući ga u kontekstu nepovezanom s predsjedničkom kampanjom. Istovremeno slične aktivnosti drugih kandidata nisu bile medijski popraćene.

Takvim izvještavanjem HRT je narušio načelo ravnopravnosti političkih stranaka i kandidata te načelo nepristranosti, na što ga Zakon o Hrvatskoj radio-televiziji obvezuje.

Gong je zatražio od HRT-a da unaprijedi programska pravila kako bi se ravnopravnost osigurala od trenutka objave kandidatura, odnosno najkasnije šest mjeseci prije izbora. Predložena je jasnu regulaciju neslužbene pretkampanje i razdvajanje izvještavanja o aktivnostima kandidata koji su javni dužnosnici od njihove izborne promidžbe. Programsko vijeće HRT-a [priznalo](#) je problem i zatražilo od Programskog vodstva poboljšanje praćenja i realizacije programa.

Prikriveno oglašavanje

Gong je [uočio](#) i prijavio prikriveno oglašavanje kod Večernjeg lista, odnosno marketinški sadržaja koji se predstavljao kao novinarski rad u formi intervjua s Draganom Primorcem, intervju je potpisan od strane voditeljice native oglašavanja kao autorice.

Prema Zakonu o medijima, sponzorirani sadržaji u medijima moraju biti jasno označeni te je za prikriveno oglašavanje propisana i novčana kazna, a prema Zakonu o elektroničkim medijima, političko oglašavanje dozvoljeno je samo u vrijeme izborne kampanje. Prikriveno oglašavanje otvara i pitanje neprijavljenih troškova u kampanji.

Politički native sadržaji posebno su sporni jer je svrha native tekstova da se uklopi u medij upravo kako bi se prikrila činjenica da se radi o plaćenju promidžbi proizvoda ili osobe. Etičko povjerenstvo koje bi reguliralo ponašanje u pretkampanji i u kampanji, a na predsjedničkim izborima nije zakonski predviđeno, samo je jedan od načina koji bi pomogao u sprječavanju ove nepoštene prakse.

Da su se u Večernjakovom praćenju predsjedničke kampanje i prije toga kršile prakse kampanja i pravila struke, pokazuje i izvještaj s predstavljanja programa Dragana Primorca, objavljen dan prije u subotu 23. studenog, kojeg potpisuje Native tim. Umjesto novinarskih izvještaja o kandidatima, čitateljima se servira stranačka propaganda, i to u novinarskom formatu, što dovodi u zabludu čitatelje i uništava smisao novinarstva. Osim što je to obmanjujuće za čitatelje, ujedno je i protuzakonito.

Državno izborno povjerenstvo je na Gongov upit o ovakvoj praksi odgovorilo da će provesti nadzor financiranja izborne promidžbe na izborima za svakog kandidata i o tome izvijestiti javnost.

Problematično je i što za tiskane medije ne postoji regulacija za praćenje izbornog sadržaja kao u slučaju elektroničkih medija s nacionalnom koncesijom koji [podliježu pravilima praćenja izbornog sadržaja](#).

Vijeće za elektroničke medije je na Gongov zahtjev je utvrdilo da se članak o Draganu Primorcu ne može smatrati oglasom jer uredništvo slobodno bira s kime će raditi intervju te da se iz same činjenice da je potpisana autorica teksta voditeljica native oglašavanja u Večernjem listu ne može izvoditi sud da je intervju u stvari oglas ili da je riječ o native oglašavanju.

Ipak, Vijeće časti Hrvatskog novinarskog društva složilo se s Gongom te navelo da primjeri zamučivanja granica između novinarskog teksta i native oglasa u kontekstu predsjedničke kampanje dodatno zabrinjavaju, zbog čega je HND poslao apel svim medijskim izdavačima, urednicima te novinarima da se vode etičkim postulatima novinarske struke. Naglašeno je da autori oglašivačkih tekstova nisu kolege novinarima te da je riječ o različitim zanimanjima koja zbog očuvanja integriteta novinarstva moraju ostati jasno odvojena.

Gongu je ovaj slučaj sporan ne samo zato što ukazuje da svi predsjednički kandidati nemaju isti tretman u medijima, nego i zbog onog dugoročno puno opasnijeg, uništavanja demokratske uloge medija, jer je ovim primjerom pokazano kako se u današnjim medijima gubi granica između novinarstva i oglašavanja. U očuvanju medija kao važnog stupa demokracije i borbi protiv toga da novinarstvo postane propaganda, potrebno je da reagiraju sve nadležne državne institucije baš kao i novinarska struka.

5.2.2. Društvene mreže

U nizu nepravilnosti koje su obilježile kampanju, izdvajaju se intenzivne difamacijske kampanje koje su pokazale značaj društvenih mreža i neke od načina na koje se iste mogu koristiti za izborne manipulacije. Ovo je bio i prvi ozbiljni test primjene novog europskog Zakona o digitalnim uslugama čija je svrha osigurati izborni integritet.

Tijekom predsjedničkih izbora pratiti smo društvene mreže, fokusirajući se na 13 političkih aktera koji su najavili svoju kandidaturu - većina su službeno postali kandidati: Zoran Milanović, Dragan Primorac, Marija Selak Raspudić, Ivana Kekin, Tomislav Jonjić, Miro Bulj i Niko Tokić Kartelo, dok manji dio nije uspio skupiti dovoljno potpisa podrške za kandidaturu: Mislav Kolakušić, Dražen Keleminec, Aurora Weiss, Anton Filić, Ava Karabatić te Karolina Vidović Krišto. Kandidatkinja Branka Lozo nije imala račune na društvenim mrežama, dok su svi ostali promatrani kandidati posjedovali Facebook račun.

Što se tiče Instagrama, samo Mislav Kolakušić, Branka Lozo i Anton Filić nisu imali račune, dok na TikToku Zoran Milanović, Branka Lozo i Anton Filić nisu imali svoje račune. Na platformi X najveći broj kandidata nije imao račun - Zoran Milanović, Mislav Kolakušić, Branka Lozo, Anton Filić i Ava Karabatić (neaktivan). Ove činjenice govore u prilog kako je Facebook i dalje najpopularnija društvena mreža za političare, ali da se Instagram i TikTok isto profiliraju kao ključni alati za političku komunikaciju. To posebice vrijedi za TikTok, koji se na predsjedničkim izborima uvelike koristio od strane kandidata za personaliziranu i "opušteniju" komunikaciju s biračima.

Sadržajno promatrano, većina je kandidata imala identične objave na svojim društvenim mrežama, bez da su ih pokušali prilagoditi specifičnim formama platformi. Značajnije su razlike između objava imali samo Dragan Primorac (na FB i IG vodi negativnu kampanju protiv Zorana Milanovića, dok na TikToku vodi pozitivnu i personaliziranu kampanju) i Miro Bulj (FB i IG ističe njegove političke stavove, dok TikTok ima ležerniji pristup s memovima).

Teme kojih su se kandidati dotaknuli su bile raznolike, a uključivale su kritiziranje drugih kandidata (ponajviše Zorana Milanovića i Dragana Primorca), podržavanje socijalnih politika (pomoć umirovljenicima i mladima, priuštivo stanovanje i zdravstveni sustav), samopromocija. Među većim su se brojem kandidata (koji pripadaju političkoj desnici) istaknule teme antiglobalizma, anti-migracije, protivljenje rodnoj ideologiji te kritike mainstream medija.

Difamacijska kampanja

Unatoč tome što se kampanja za predsjedničke izbore primarno fokusira na same kandidate, ovogodišnji su predsjednički izbori bili specifični po tome da su u medijskom i javnom fokusu većinu vremena bili akteri koji nisu kandidati. Naime, anonimni računi na društvenim mrežama su tijekom cijele izborne kampanje bili aktivni, te su pokušali utjecati na tijek izbora za predsjednika Republike Hrvatske. Većina ih je predstavljala neslužbene stranice podrške pojedinim predsjedničkim kandidatima, čiji se sadržaj svodio na prenošenje objava i medijskih izjava preferiranih kandidata (zokipedia, Marijaselakraspudicfp, politikazagenz, fenomenastics, mladi_za_karolinu_i_oip), dok su druge objavljivale šaljive memeove radi ismijavanja svih, ili barem specifičnih kandidata koje percipiraju negativno.

Međutim, jedan je specifični podskup anonimnih računa na društvenim mrežama bio obilježen objavama koje su sadržavale dezinformacije i difamaciju namijenjenu narušavanju izbornih izgleda jedne od kandidatkinja. Za razliku od ostalih promatranih anonimnih računa, kod ovih riječ nije bila o poželjnoj kritici i raspravi, ili satiri, već o koordiniranoj dezinformacijskoj i difamacijskoj kampanji kojoj je bila izložena predsjednička kandidatkinja Ivana Kekin te njena stranka Možemo. Tako je 4. prosinca 2024. godine TikTok račun Ne Možemo (@nemozemo1), koji je inače jedan od najpopularnijih anti-Možemo računa (uz Zagreb Istok Bez Cenzure i zagrebeustani), objavio video u kojem tvrdi da predsjednička kandidatkinja Ivana Kekin posjeduje skrivenu vilu, o kojoj do sada nije obavijestila javnost. Međutim, Kekin je ubrzo opovrgnula te tvrdnje, naglašavajući da je ta informacija dostupna u njezinoj imovinskoj kartici od kada je postala saborska zastupnica 2021. godine. Unatoč tome, račun Ne Možemo nastavlja objavljivati sadržaj u kojem je proziva da laže oko te “skrivenih” vile, tvrdeći da je stečena krađom. Mada TikTok zabranjuje plaćanje političkih oglasa, ovakav sadržaj u kojemu se na temelju lažnih informacija provodi svojevrsni linč, postaje lako viralan. Prvi video je pregledan preko 130.000 puta i podijeljen preko 600 puta.

Nakon Gongove [prijave](#) spornih videa TikToku i HAKOM-u, TikTok je uklonio navedeni anonimni TikTok račun Ne možemo (@nemozemo1), a dodatnom istragom [utvrđeno](#) je da se uz Instagram objave istog računa, kroz opciju Collaborate, veže niz političara i političkih aktera. Oni uključuju člana HDZ-a, Vinka Kojundžića, poduzetnika povezanog s razvojem softvera za više državnih projekata, ujedno i predizbornog donatora nezavisne predsjedničke kandidatkinje Marije Selak Raspudić te Nevena Brnjasa, sindikalista iz gradskog prijevoza koji je bio na listi Radničke fronte, koji surađuje s Vinkom Kojundžićem na kreiranju videa u kojima se kritizira upravljanje glavnim gradom.

Korištenje botova

U kampanji za predsjedničke izbore, ponovno je uočena upotreba botova od strane HDZ-a, ovaj puta na TikTok profilu njihova predsjedničkog kandidata Dragana Primorca. Nakon što je portal za provjeru činjenica Faktograf prijavio sumnju na botove, TikTok je uklonio preko 7000 neautentičnih pratitelja. Dok je ranije imao 10.900 pratitelja, nakon uklanjanja Primorac je imao tek 3.424 pratitelja ([izvor](#)).

Umjetna inteligencija

Nakon što je stranka Možemo na parlamentarnim izborima predstavila prvu AI političarku Nitkolinu koja se borila protiv dezinformacija, ponovno su posegli za korištenjem umjetne inteligencije u kampanji za predsjedničke izbore, kada je kandidatkinja Ivana Kekin pustila deepfake kreiranu snimku u kojem joj premijer Andrej Plenković objavljuje podršku na predsjedničkim izborima. Cilj tog videa koji je pušten na konferenciji za medije usred obrane od difamacijske kampanje usmjerene na nju, bio je pokazati kako se lako kreira dezinformacijska kampanja protiv nekog od kandidata i koliko su takve manipulacije opasne.

5.3. Financiranje izborne promidžbe

Transparentnost financijskih izvještaja trebala bi se poboljšati uvođenjem obveze prikazivanja kredita i pozajmica uzetim za svrhu financiranja promidžbe i boljeg prikazivanja namjene rashoda za marketinške usluge. Izvještaji koje objavljuje Državno izborno povjerenstvo trebala bi uvesti mogućnost pretraživanja i međusobne usporedbe.

Zakonska obveza kandidata je otvoriti poseban račun za financiranje troškova izborne promidžbe na koji se prikupljaju donacije i sa kojega se financiraju troškovi izborne kampanje. Račun je moguće otvoriti najkasnije s danom podnošenja kandidature, a najranije šest mjeseci prije održavanje izbora. U praksi kandidati započinju sa svojom plaćenom promidžbom i prije otvaranja posebnog računa. Državno izborno povjerenstvo pri tome, ne upozorava kandidate da otvore račun kada započnu kampanju, već javno komunicira da bi sve takve troškove koji se tiču izborne promidžbe trebali kasnije prikazati u izvješćima. Također, svi kandidati imaju obvezu dostaviti financijska izvješća DIP-u unosom u informacijski sustav sedam dana prije izbora te 30 dana nakon provedenih izbora.

Svi su se kandidati pridržavali svojih obveza i kod objavljivanja preliminarnih izvješća i završnih financijskih izvješća.

Osmero kandidata koje je sudjelovalo na izborima za predsjednika Republike Hrvatske prijavilo je da je u svojim kampanjama potrošilo ukupno 2.186.095 eura. Najveću potrošnju u kampanji prijavila su dvojica kandidata koja su ušla u drugi krug izbora, i to Zoran Milanović 445.439 eura, a Dragan Primorac skoro triput više od njega, odnosno 1.248.769 eura.

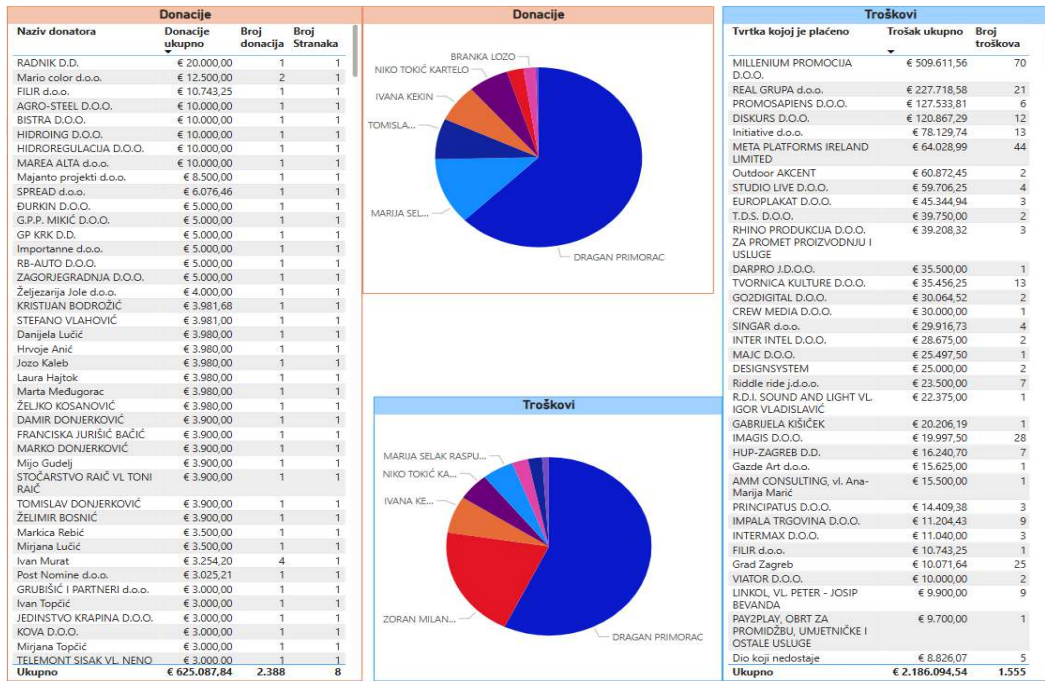
Ivana Kekin prijavila je da je u svojoj kampanji potrošila 146.472 eura, Marija Selak Raspudić 108.674 eura, Niko Tokić Kartelo 109.121 eura, Branka Lozo 55.651 eura, Tomislav Jonjić 48.536 eura i Miro Bulj 23.433 eura.

Kandidatkinje i kandidati na medijsko oglašavanje u kampanji za predsjedničke izbore potrošili ukupno 487.669 eura. Najveći dio od toga (86 posto) otpada na troškove kandidata Primorca, 421.758 eura. Sljedeća najskuplja kampanja u tom dijelu bila je ona Ivane Kekin koja je na medijsko oglašavanje potrošila 46.972 eura. Svi ostali kandidati i kandidatkinje pojedinačno su potrošili manje od 10.000 eura.

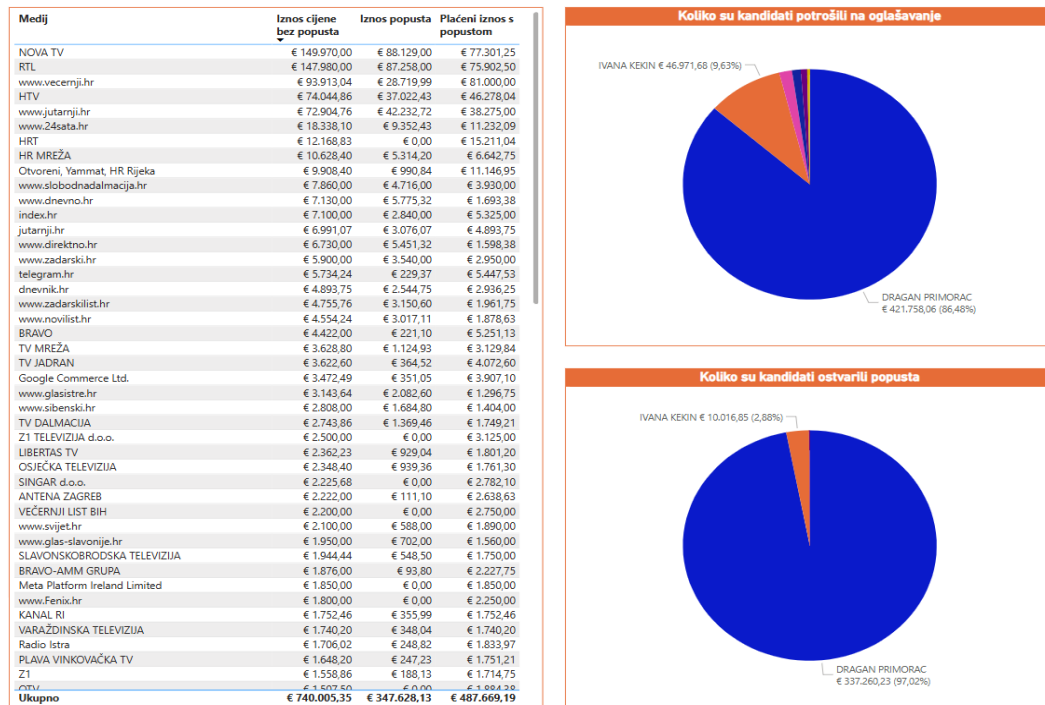
Primorac je u svojoj kampanji najviše potrošio na oglašavanje na društvenim mrežama. Kandidat HDZ-a u je za društvene mreže potrošio 133.975 eura, a Milanović je prijavio 93.801 eura troška. Ivana Kekin je potrošila 23.500 eura, Bulj 6.269 eura, Tokić Kartelo 3.595 eura, Selak Raspudić 2.225 eura, a Lozo i Jonjić prijavili su da nisu imali nikakvih troškova za oglašavanje po društvenim mrežama.

Osmero kandidata prijavilo je ukupno 625.088 eura donacija. Najviše donacija prijavio je Dragan Primorac, 391.826 eura, više od svih ostalih zajedno. Donacija od 10.000 eura ili većih iznosa od toga bilo je ukupno šest, od kojih je pet uplaćeno Primorcu (jedna od 20.000 eura i četiri od 10.000 eura).

Jedna od donacija od 10.000 eura uplaćena je Mariji Selak Raspudić kojoj su donatori uplatili 74.878 eura. Zoranu Milanoviću donirano je 16.209 eura, Tomislavu Jonjiću 45.704 eura, Ivani Kekin 41.926 eura, Niki Tokiću Kartelu 39.660 eura, Branki Lozo 11.933 eura i Miru Bulju 2.951 eura.

Slika 1 Prikaz donacija i troškova po kandidatima

Slika 2 Troškovi medijskih usluga i ostvareni popusti

Gong je za potrebe praćenja izbornih financija izradio i objavio lako pretražive baze preliminarnih izvještaja uoči [prvog](#) i [drugog kruga](#) izbora te [završnih izvještaja](#) objavljenih 30 dana nakon izbora. Baze prikazuju troškove i donacije, koliko su iznosili troškovi promidžbe, koliko su kandidati potrošili na medijsko oglašavanje te jesu li i kolike popuste dobili od medijskih kuća.

5.4. Izborni dan

Za promatranje izbornog dana prijavljeno je ukupno 13.400 promatrača. U Hrvatskoj promatrače su predložili: HDZ, Most, Možemo, SDP, predsjednički kandidati Ivana Kekin i nezavisni Tomislav Jonjić, te Romsko nacionalno vijeće, a u inozemstvu HDZ i kandidat Jonjić. Gong je prijavio promatrače za Državno izborno povjerenstvo i biračka mjesta u inozemstvu kako bi mogli ostvari uvid u birački materijal. Gong je na izborni dan prvoga kruga izbora imao promatrače u Državnom izbornom povjerenstvu i APIS-IT, tvrtki zaduženog za zbranje podataka s biračkih mjesta i računanje rezultata izbora.

Izborni dan prvog kruga izbora obilježile su manje nepravilnosti i pritužbe na rad biračkih odbora. Gong je pružao podršku biračicama i biračima oko ostvarivanja biračkih prava i zaprimao prijave o nepravilnostima.

Zaprimljeno je preko stotinu poziva i poruka, od čega su polovica bile prijave nepravilnosti. Najviše se zaprimljenih prijava ticalo kršenja izborne šutnje na društvenim mrežama, za koje nisu propisane sankcije te pritužbi na točnost podataka u Registru birača. Nekoliko građana javilo je kako su na popisu birača uočili svoje preminule članove obitelji, a neki birači su se žalili da im u registru nisu ažurirani osobni podaci poput promjene prezimena. Dio pritužbi odnosio se na to da su neki građani bili zaokruženi prilikom dolaska na biračko mjesto, ali im je ipak omogućeno glasanje. U par prijavljenih slučajeva ponovila se situacija s parlamentarnih izbora ove godine, kada više od tisuću građana, unatoč važećim osobnim iskaznicama, nije bilo na popisu birača na biračkim mjestima. Takvi birači upućeni su na daljnje postupanje prema nadležnim službama.

Zaprimljena je i pritužba građanke kojoj poštom nije dostavljena potvrda za glasanje izvan mjesta prebivališta (tzv. žuta potvrda), iako ju je na vrijeme zatražila zbog čega nije uspjela glasati. Nadležni matični ured, sukladno propisima, ne može istoj osobi dva puta izdati potvrdu za glasanje radi sprječavanja dvostrukog glasanja te ne postoji druga procedura postupanja u takvim situacijama.

Uoči provedbe drugog kruga izbora Gong je zaprimio navode o pokušajima utjecanja na volju birača i biračica u domovima za starije i nemoćne u Glini i Slavonskom Brodu i Puli. U slučaju Slavonskog Broda, u razdoblju neposredno pred izborni dan, navodno je kružio i papir na kojem su bila isprintana imena svih štićenika kraj kojih su se trebali potpisati i time obvezati na glasanje za određenog kandidata. Kako građanin dalje navodi, nije im bilo rečeno da dokument moraju i potpisati, ali jesu radi straha od izdvajanja u domu i mogućih posljedica te da je cijeli događaj bio orkestriran od strane zaposlenika doma, kojeg štićenici zbog straha ne žele imenovati. U Puli je u dom za starije došao svećenik koji je dijelio tiskane upute koga zaokružiti na glasačkom listiću.

Budući da je povreda slobode odlučivanja birača kazneno djelo, a osobito je opasno kada se koristi položaj najranjivijih skupina osoba za pridobivanje glasova, Gong je upozorio vodstvo domova, kao i sve izborne sudionike da je biračka volja slobodna i da je zabranjen svaki utjecaj na nju te slučaj prijavio Državnom izbornom povjerenstvu. Koliko je Gongu poznato, DIP je tražio očitovanje vodstva domova, te se nije odlučio na daljnje postupke jer im je rečeno da su sporne upute uklonjene.

Zaprimane su i žalbe na rad biračkih odbora, a najviše ih se ticalo korištenja grafičke olovke umjesto kemijske olovke prilikom zaokruživanja birača koji su pristupili glasanju, dok su se na nekim mjestima grafičke olovke nalazile i iza paravana za glasanje. Zbog većeg broja takvih prijava u prijepodnevnim satima DIP je u medijima upozorio da se trebaju koristiti isključivo kemijske olovke. Ova nepravilnost mogla bi proizlaziti iz nedovoljno preciznih uputa za rad biračkih odbora u kojima nije jasno popisano kojim se olovkama treba služiti prilikom evidentiranja birača.

Građani su dojavljivali da nisu dovoljno informirani o rokovima za prijavu glasanja van mjesta prebivališta, kao ni o promjenama adresa biračkih mjesta koja su se dogodila u odnosu na prethodne izbore. Na nekoliko različitih lokacija prijavljene su oštećene glasačke kutije, koje, bilo zbog oštećenja, bilo zbog potrganog pečata izazivaju nepovjerenje glasača u izborni proces.

6. Preporuke

Trenutačni zakonski okvir pruža solidnu osnovu za provedbu demokratskih izbora. Međutim, određeni elementi, posebno nadzor nad izbornim kampanjama treba dodatno urediti. U cilju poboljšanja zakonodavnog okvira i unaprjeđenja efikasnosti nadležnih tijela, Gong ističe sljedeće preporuke:

Preporuke za unaprjeđenje zakonodavnog okvira:

- donošenje jedinstvenog izbornog zakona kako bi se ujednačila proceduralna pravila s ciljem jednostavnije organizacije i provedbe izbora,
- usklađivanje odredbi o sastavu biračkih odbora s drugim izbornim zakonima i omogućiti da stranke imenuju članove i njihove zamjenike u biračke odbore,
- sveobuhvatno i detaljno zakonsko reguliranje političkog oglašavanja na društvenim mrežama i digitalnim platformama,
- Uvođenje Etičkog kodeksa i Etičkog povjerenstva koje bi bilo nadležno za sadržaj kampanje i ponašanje kandidata,
- uvođenje alternative fizičkom glasanju poput dopisnog glasanja,
- uvođenje zakonske mogućnosti individualnog prigovora birača na izborni proces,
- uvođenje obveze izvještavanja o ugovorenim zajmovima i kreditima i uvjetima za potrebe kampanje u izvještajima o financiranju izborne promidžbe,
- donošenje pravila za praćenje izborne promidžbe u tiskanim medijima po uzoru na pravila za elektroničke medije s nacionalnom koncesijom koji podliježu pravilima praćenja izbornog sadržaja.

Preporuke za unaprjeđenje rada institucija:

- žurno sređivanje registra birača,
- pravovremeno objava najava i radnih materijala te zapisnika sa sjednica DIP-a na web stranicama,
- objava odluka i priopćenja DIP-a s prethodnih izbora u arhivi web stranica,
- redovita provjera galerija oglasa društvenih mreža i digitalnih platformi te usporedba tih podataka s podacima iz financijskih izvještaja stranaka,
- edukacija svih članova/ica biračkih odbora s posebnim naglaskom na glasanje uz potvrdu,
- usuglasiti postupanje u slučajevima pogrešno zaokruženih birača i u obvezatnim uputama donijeti smjernice biračkim odborima i izbornim povjerenstvima kako bi se izbjegla različita rješenja i zaštitilo ustavom zajamčeno biračko pravo biračica i birača,
- provođenje institucionalne informativne kampanje prije izbora koja bi obuhvatila pitanja vezana za aktivnu i prethodnu registraciju u inozemstvu, informacije vezane uz registar birača, način ostvarivanja biračkog prava za birače koji ne mogu pristupiti na biračko mjesto, zloupotrebu javnih resursa, način glasanja, itd,
- Informiranje putem različitih kanala, što uključuje ne samo web stranicu, već i objave u medijima i na društvenim mrežama,
- donošenje Programskih pravila HRT-a za praćenje izbora donesu od dana kada političke stranke javno objave svoje kandidate ili nezavisni kandidat sam najavi kandidaturu, odnosno najkasnije šest mjeseci prije mjeseca u kojem se održavaju izbori, a ne tek po raspisivanju izbora.